

DIFERENCIJAVIMAS, INDIVIDUALIZAVIMAS, SUASMENINIMAS: KODĖL SVARBU AKCENTUOTI UGDYMO ORGANIZAVIMĄ, REMIANTIS MOKINIŲ POREIKIAIS?

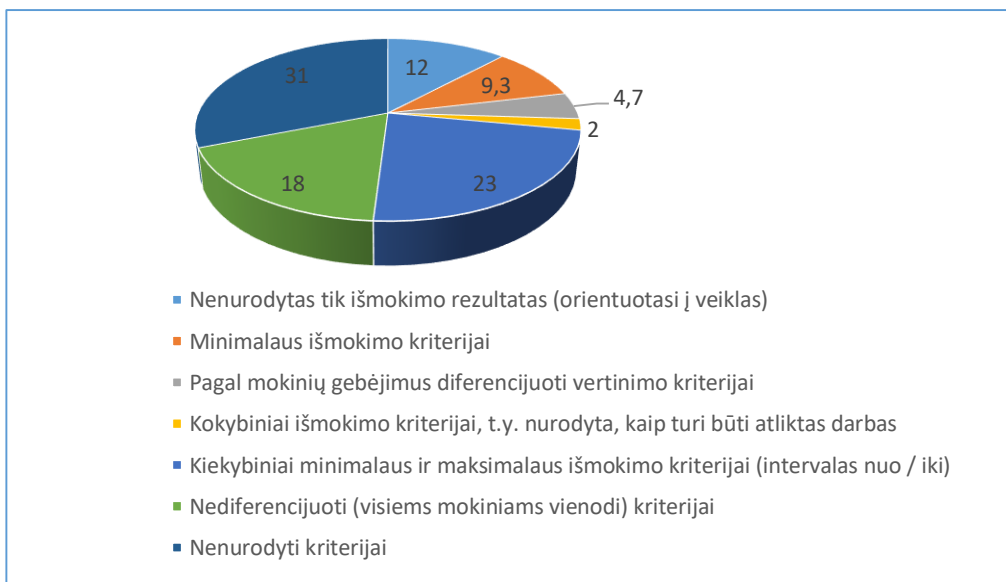
Geros mokyklos koncepcijos (2015) nuostatose akcentuota „akivaizdi tendencija – nuo švietimo visiems pereinama prie švietimo kiekvienam, t. y. personalizuoto, suasmeninto ugdymo(si) ir mokymo(si) pripažįstant, kad žmonių patirtys, poreikiai, siekiai skiriasi ir mokomasi skirtingais tempais ir būdais“. Koncepcijoje apibrėžti mokyklos veiklos rezultatai – mokinių branda, individualias galias atitinkantys ugdymo(si) pasiekimai ir nuolatinė ugdymo(si) pažanga – priklauso nuo sąmoningai suvoktų pedagogų intencijų, nuostatų bei gebėjimų ugdymą planuoti ir organizuoti remiantis mokinių poreikiais, o ugdymo diferencijavimas, individualizavimas ir suasmeninimas yra patikimiausias kelias siekti kiekvieno mokinio asmeninės pažangos.

2019 m. išorinio rizikos vertinimo 53 bendrojo ugdymo mokyklose metu išorės vertintojai tik 8 mokyklose (15 proc.) orientavimąsi į mokinių poreikius išskyrė kaip gerai vykdomą veiklą. Šiose mokyklose tinkamas dėmesys mokinių poreikiams sietinas su bendrąja rūpinimosi mokiniams politika (bendruomenės susitarimų dėl pagalbos mokiniams teikimo laikymasis, personalo pasidalijimas rūpinimosi mokiniams pareigomis ir savo atsakomybe), veiksmingu bendradarbiavimu su reikalingomis specializuotomis tarnybomis, mokinių poreikių tenkinimu neformaliojo švietimo veiklose. Ugdymo diferencijavimas, individualizavimas ir suasmeninimas kaip rizikos veiksniai nustatyti 35 mokyklose (66 proc.), iš jų – 9 ugdymo įstaigose (17 proc.) diferencijavimas dažniausiai sietas su ugdymo planavimu (minėti aspektai neaptarti ar nepakankamai konkrečiai reglamentuoti ugdymo planuose, neakcentuoti mokymosi uždaviniuose), 44 mokyklose (83 proc.) – su mokymosi organizavimu.

DIFERENCIJAVIMAS, INDIVIDUALIZAVIMAS, SUASMENINIMAS: KAIP KELIAMI PAMOKOS TIKSLAS IR UŽDAVINIAI?

Planuojant mokymą(si) svarbu orientuotis į tai, kad kiekvienas mokinys turėtų galimybių patirti mokymosi sėkmę, padaryti jo gebėjimus atitinkančią asmeninę pažangą. Dėl diferencijavimo, individualizavimo, suasmeninimo mokytojas turėtų apsispręsti planuodamas pamoką: pažindamas mokinius įvertinti jų galimybes įgyvendinti mokymo tikslus ir mokymosi uždavinius. Jei dalis ar pavieniai mokiniai nepajėgs įgyvendinti keliamų tikslų ir / ar uždavinių arba planuojami lūkesčiai kai kuriems mokiniams gali būti per menkas iššūkis, mokytojas numato skirtingas diferencijuoto, individualizuoto, suasmeninto mokymo(si) sąlygas (priemonės, šaltinius, pagalbos būdus, mokymosi aplinką), į skirtingų mokinių poreikius orientuotą veiklą (mokymosi metodus), kiekvieno mokinio galimybes atitinkančius planuojamus išmokimo rezultatus bei visiems mokiniams aiškius (įsi)vertinimo kriterijus.

1 pav. Planuotų mokymosi rezultatų diferencijavimas pagal išmokimo vertinimo kriterijus (proc.) (duomenys iš pamokų planavimo kortelių, N=2198).

Išanalizavus rizikos išorinio vertinimo duomenis nustatyta, kad daugumoje stebėtų pamokų (93 proc.) mokytojai planavo ugdyti bendrąsias ir dalykines kompetencijas, nurodė, kokiomis priemonėmis ir kokiais būdais sieks ugdymo tikslų, tačiau tik 6 proc. pamokų numatyti skirtingų mokinių mokymuisi reikalingi šaltiniai, priemonės, mokinių galimybes, poreikius, gebėjimus atitinkantys mokymo(si) metodai ir būdai. 88 proc. mokymosi uždavinių numatyti siektini išmokimo rezultatai, tačiau tik 4,7 proc. uždavinių šie rezultatai diferencijuoti orientuojantis į mokinių mokymosi galimybes, 23 proc. pamokų – išskirti kiekybiniai minimalaus ir maksimalaus pasiekimų rezultatų kriterijai (nurodant intervalą „nuo – iki“), 9,3 proc. pamokų kiekybiniais kriterijais akcentuotas privalomo išmokimo minimumas. Numatant kiekybinius (įsi)vertinimo kriterijus orientuotasi į veiklos įgyvendinimo, užduočių atlikimo kiekį. Tai, koks turėtų būti gerai atliktas darbas, kokia siektina išmokimo kokybė, kriterijais apibrėžta tik 2 proc. pamokų planavimo kortelių. 18 proc. pamokų numatyti visiems vienodi (įsi)vertinimo kriterijai ir mokymosi rezultatas, 12 proc. pamokų – orientuotasi tik į veiklas.

Remiantis pateiktais duomenimis, darytina išvada, kad 29,7 proc. pamokų planuodami mokymą(si) mokytojai atsižvelgė į skirtingų mokinių mokymosi poreikius, tačiau daugumoje pamokų (70,3 proc.) ugdymo procesas numatytas organizuoti visai klasei vienodai. Pastebėtina, kad nurodydami minimalaus išmokimo kriterijus mokytojai neskaitino mokinių siekti maksimalios jų galimybes atitinkančios pažangos arba orientavosi tik į mokymo(si) veiklas.

KAIP PAMOKOSE ĮGYVENDINAMAS UGDYMO(SI) TURINIO DIFERENCIJAVIMAS, INDIVIDUALIZAVIMAS IR SUASMENINIMAS?

Ugdymo pritaikymas mokinių skirtybėms – būtina sąlyga siekiant kiekvieno mokinio mokymosi sėkmės. Pamokoje turėtų būti sudarytos galimybės kiekvienam mokiniui spręsti savo mokymosi problemas (mokyti, ko jis nemoka, analizuoti ir taisyti savo klaidas, planuoti tikslingo mokymosi žingsnius). Diferencijavimo, individualizavimo ir suasmeninimo poreikis išsiaiškinamas stebint išmokimą, naudojantis formuojamojo vertinimo duomenimis, pvz., jei yra mokinių, kurie patiria mokymosi sunkumų / lengvai įsisavina medžiagą, mokosi lėčiau / greičiau, negeba taisyklingai atlikti užduočių ir pan., taikomi įvairūs laikino mokinių pergrupavimo pagal jų mokymosi poreikius būdai (grupuojami mokiniai, turintys spręsti panašias mokymosi problemas, arba skatinama tarpusavio pagalba buriant sėkmingai besimokančius ir mokymosi sunkumų turinčius mokinius).

Diferencijavimo, individualizavimo ir suasmeninimo sąvokos yra susiję, tačiau netapačios:

- **diferencijavimas** suprantamas kaip ugdymo (mokymosi uždavinių, užduočių, ugdymo turinio metodų, priemonių, mokymo(si) tempo, aplinkos) pritaikymas mokinių grupei;
- **individualizavimas** remiasi kiekvieno mokinio asmenybės formavimo(si) ypatumais ir yra orientuotas į konkretaus mokinio ugdymosi poreikių tenkinimą;
- **suasmeninimas** reiškia tokią ugdymo praktiką, kai mokymas(is) pritaikomas pagal mokinio pasirinkimus ir specifinius poreikius ir yra sietinas su mokinio noru ir gebėjimu suvokti bei tobulinti savo mokymąsi: paaiškinti, vizualizuoti mąstymą, identifikuoti ir taisyti klaidas, aiškintis klydimo priežastis (ko konkrečiai nežino, nesupranta, neįvertina, ką turėtų daryti, kad žinotų, suprastų, įvertintų), sėkmingo mokymosi sąlygas, reflektuoti ir įsivertinti, planuoti tolimesnės asmeninės pažangos siekį¹.

Bendras diferencijavimo, individualizavimo ir suasmeninimo tikslas – atsižvelgiant į kiekvieno mokinio individualumą sudaryti palankiausias mokymosi sąlygas ir galimybes mokyti pagal savo galias, o pagrindinis šių procesų veiksmingumo kriterijus – visybiškas ir optimalus kiekvieno mokinio pažangos augimas².

¹Pagrindiniai kompetencijų ugdymo aspektai. Individualizavimas. Diferencijavimas. Prieiga per internetą: <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/pagrindinis/pagrindiniai-kompetenciju-ugdymo-aspektai/>; Diferencijuotas mokymas, ugdymas. Prieiga per internetą: <https://mokslo.lietuviuzodynas.lt/pedagogika/diferencijuotas-mokymas-ugdymas>

²Mokyklos, įgyvendinančios bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės įsivertinimo metodika. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. V-267. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/isiwertinimas/mokyklu-isiwertinimas/dokumentai/>

Kaip minėta, 66 proc. vertintų mokyklų ugdymo diferencijavimas, individualizavimas ir suasmeninimas išskirtas kaip rizikos veiksnys. Visose vertintose mokyklose šis ugdymo aspektas įvertintas patenkinamai. Nors dauguma mokytojų teigė pažįstantys mokinius, žinantys jų gebėjimus, tačiau, kaip paaiškėjo iš pokalbių su Metodinių tarybų, Vaiko gerovės komisijų nariais, sprendimai apie mokinių galimybes ir gebėjimus dažniausiai priimami atsižvelgiant į pasiekimų įvertinimus (pažymius), o kasdienėje ugdymo praktikoje retai remiamasi besimokančiųjų pažinimu ugdymo(si) tikslams pasiekti.

Pavienėse pamokose (skirtingose vertintose mokyklose nuo 0,3 iki 2,4 proc. pamokų) mokiniams sudarytos sąlygos pasirinkti mokymosi temas, priemones, šaltinius, veiklos, rezultatų pateikimo, pristatymo būdus, klasės ar namų darbų užduotis; gabesniems, greičiau dirbantiems arba patiriantiems mokymosi sunkumų mokiniams skirtos individualios užduotys, teikta pagalba konsultuojant. Suasmeninto mokymo(si) požymių stebėta 5 mokyklų (9,4 proc.) pavienėse pamokose.

Išorinio rizikos vertinimo ataskaitose dažniausiai minimi diferencijuoto ugdymo trūkumai:

- mokomosios medžiagos turinio, apimties pritaikymas skirtingų poreikių mokiniams;
- laikino mokinių pergrupavimo pagal mokymosi reikmes realizavimas;
- priemonių, užduočių, veiklos būdų diferencijavimas;
- mokinių dalijimosi patirtimis, savitarpio pagalbos teikimo organizavimas;
- suasmeninto mokymo(si) taikymas.

Akivaizdu, kad tokį mokymo ir mokymosi santykį lėmė pamokose dominavusi poveikio paradigma, savivaldumo mokantis, mokinių mokėjimo mokytis stoka (ypač – gebėjimas įsivertinti, naudotis (įsi) vertinimo duomenimis tikslingam asmeninės pažangos siekiui).

Visose mokyklose vykdant išorinį rizikos vertinimą (įsi)vertinimo ugdymui segmentai (vertinimo kriterijų aiškumas, pažangą skatinantis grįžtamasis ryšys, dialogas vertinant, įsivertinimas kaip savivoka) išskirti kaip sėkmingo mokymo(si) rizika. Įvertinus tai, kad diferencijavimo poreikis pamokoje nustatomas stebint mokymąsi ir išmokimą, išsiaiškinant asmeninius mokinių mokymosi poreikius, o apsisprendimą dėl tikslingo tolimesnio mokymo(si) mokytojas ir mokinys turėtų priimti remdamiesi (įsi)vertinimo duomenimis, galima teigti, kad tinkamas vertinimo informacijos naudojimas yra veiksmingo diferencijavimo sąlyga. Pamokos veiklose įprastus diferencijavimo būdus, skiriant skirtingo sudėtingumo užduotis ir / ar numatant skirtingą užduočių kiekį, vertėtų praplėsti ir pagilinti taikant individualizuoto ir suasmeninto ugdymo strategijas, tikslingai orientuotas į asmeninės pažangos siekį. Remiantis vertintojų išvargomis, veiksmingo diferencijavimo, individualizavimo, suasmeninimo stygius yra nepakankamų pasiekimų ir pažangos pasekmė.

APIBENDRINTOS IŠORĖS VERTINTOJŲ IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS DĖL DIFERENCIJUOTO, INDIVIDUALIZUOTO IR SUASMENINTO UGDYMO ORGANIZAVIMO

1. Mokyklose įprastus diferencijavimo būdus, teikiant skirtingo sudėtingumo užduotis ir / ar numatant skirtingą užduočių kiekį, vertėtų praplėsti ir pagilinti sudarant galimybių mokiniams rinktis mokymosi temas, šaltinius, priemones, veiklos būdus, klasės ir namų darbų užduotis, teikiant skirtingą (kontaktinę ar nekontaktinę) pagalbą.

2. Bendruomenėms stinga susitarimų dėl kiekvieno mokinio ugdymosi sėkmės (40 proc. mokyklų tai išskirta kaip rizikos veiksnys) arba susitarimai / nuorodos yra fiksuoti ugdymo įstaigų planuose, tačiau jų laikosi tik dalis mokytojų.

3. Pedagoginės bendruomenės nepakankamai diskutuoja arba visai nediskutuoja dėl diferencijavimo, individualizavimo, suasmeninimo sąvokų, prasmės supratimo ir taikymo organizuojant ugdymą(si) pamokoje. Vertintojai atkreipė dėmesį į tai, kad kasdieniame mokyklos gyvenime neužtikrinamas Valstybinės švietimo strategijos antrojo tikslo įgyvendinimas – įdiegti duomenų analize ir įsivertinimu grįstą švietimo kokybės kultūrą”, nepakanka intencijų burti mokyklos bendruomenę į nuolat besimokančią organizaciją, kurioje „susitarimai ir sisteminga refleksija, ką būtų galima atlikti geriau ar patobulinti, kaip siekti nuolatinės organizacijos ir mokinio pažangos”³, taptų įprastine praktika, o prasmingas ugdymo įstaigos įsivertinimas virstų susitarimais ir sprendimais dėl ateities planavimo.

³ Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. XII-745

Pastebėtina, jog nei vienoje ataskaitoje nefiksuota, kad pedagogų bendruomenė tyrė ir vertino diferencijuoto ugdymo poveikį mokinių pasiekimams ir pažangai.

4. Mokykla – besimokanti organizacija, todėl mokytojams reikėtų mokytis su kolegomis ir iš kolegų (dalintis patirtimi, atradimais, sumanymais, stebėti kolegų pamokas, drauge studijuoti įvairius šaltinius, mokytis iš mokinių).

5. Vertėtų stiprinti mokinių pažinimo, pagalbos teikimo mokantis, ugdymo diferencijavimo ir mokinių motyvavimo mokytojų didaktinę kompetenciją: stebint mokymąsi ir vertinant išmokimą išsiaiškinti diferencijuoto, individualizuoto ir suasmeninto mokymo poreikį, organizuoti homogeninių ir heterogeninių grupių darbą, orientuojantis į mokinių mokymosi poreikius, sudaryti galimybes rinktis, dalintis skirtingomis mokymosi patirtimis, suasmeninant mokymą skatinti mokinių savistabą, įgalinti ugdytinius įsivertinti ir remiantis vertinimo duomenimis planuoti tikslingo tolimesnio mokymosi žingsnius,

6. Būtina keisti inertišką dalies mokytojų nuostatą, paremta tikėjimu, kad vienodai mokant visus klasės mokinius galima tikėtis kiekvieno mokinio išmokimo ir asmeninės pažangos.

*Apžvalgą parengė Audronė Šarskuvienė
Nacionalinės švietimo agentūros
ES SF projekto „Neformaliojo vaikų švietimo, ikimokyklinio,
priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo vertinimo,
įsivertinimo tobulinimas ir plėtotė“
metodininkė*